

Издавачи

ЈП Службени гласник
ЈП Национални парк Ћердап
Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ

За издаваче

Др Јелена Триван, главни и одговорни уредник, в. д. директора (СГ)
Лазар Митровић, в. д. директора (НП)
Др Милан Радовановић, директор (ГИ)

Библиотека

LEXIS

Едиција

Лексикони националних паркова Србије

Уредници

Милојко Кнежевић
Борисав Челиковић

Ликовни уредник

Александар Прибићевић

На корицама
фотографије Драгана Боснића

На предлисту
Национални парк Ћердап, општа географска карта, размера 1 : 200 000

Лексикони националних паркова Србије

ЂЕРДАП

Уредник едиције

Мр Владимир Рогановић

Уредник њома

Мр Ана Милановић Пешић

Уредништво

Проф. др Лидија Амиџић, МА Власта Кокотовић,
Мр Радмила Милетић, Мр Марко М. Милошевић,
Проф. др Душан Михаиловић, Жаклина Николић

Уређивачки савет

Јелена Бујдић Кречковић, Мр Слободан Гавриловић,
Мр Драган Дрндаревић, Срђан Стефановић,
Др Јелена Триван, Др Јелена Ћалић,
Проф. др Божидар Ћурчић

Редактори

Мр Весна Смиљанић Рангелов, Олга Смоловић

© ЈП Службени гласник, 2015

Ова едисија реализована је уз финансијску помоћ Министарства пољопривреде и заштите животне средине Републике Србије и стручну помоћ Завода за заштиту природе Србије

Аутори текстова

Мр Растко Ајтић
МА Нина Аксић
Проф. др Лидија Амићић
Др Драгана Антоновић
Владан Бједов
Мр Јована Бранков
Јелена Бујдић Кречковић
Др Оливера Васић
Велимир Владић
МА Марија Дробњаковић
Вишеслав Живановић
Мр Борис Иванчевић
Др Александар Капуран
МА Власта Кокотовић
Проф. др Оливера Кошанин
МА Мирјана Крагуљац Илић
Биљана Крстески
Мр Предраг Лазаревић
Др Весна Марјановић
Здравко Милановић
Мр Ана Милановић Пешић
Мр Радмила Милетић
Др Драгана Милијашевић
Др Бошко Миловановић
Павле Милошевић
Др Душан Михаиловић
Саша Несторовић
Жаклина Николић
Драган Павићевић
Др Софија Петковић
Др Милан Плећаш
Вукашин Радић
Др Дејан Радичевић
Горан Секулић
Др Ненад Секулић
Проф. др Даница Срећковић Батоћанин
Мр Милеса Стефановић Бановић
Мр Верица Стојановић
Др Јелена Ћалић
Мр Марко Урошев

Фотографије и ликовни прилози

Драган Боснић, Даримир Банда, Јована Бранков, Душан Борић, Јелена Бујдић Кречковић, Оливера Васић, Велимир Владић, Дејан Вукићевић, Драган Дрндаревић, Марија Дробњаковић, Драган Ћорђевић, Драгослав Илић, Бранислав Јовановић, Нинослав Јовановић, Александар Капуран, Вељко Комленић, Оливера Кошанин, Драгана Милијашевић, Зоран Миловановић, Драгана Милојковић, Милош Милосављевић, Бојана Михаиловић, Жаклина Николић, Драган Панић, Мирко Пековић, Милан Плећаш, Саша Прерадовић, Ивана Радвановић, Бела Сабо, Розана Саздић, Даница Срећковић Батоћанин, Софија Стефановић, Јелена Ћаласан, Јелена Ћалић

Археолошки институт, Београд; Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ, Београд; Завод за заштиту природе Србије, Београд; Етнографски музеј, Београд; Музеј Крајине, Неготин

Картографски прилози

Мр Милован Миливојевић

ланцетасти и седећи, док су цветови ружичасто-пурпурни и збијени. У народу је веома популаран као лековита биљка. Најпознатије станиште му је планина Ртањ, по којој је биљка и добила име. У НП Ћердап налази се на сушним пашњацима изнад Добре и код Кошобрдске реке. Врста је заштићена према националном законодавству.

РУДАРСТВО, почеци рударства у Ћердапском подручју везују се за винчанску културу и експлоатацију бакарне руде у Рудној Глави (РУДНА ГЛАВА, АРХЕОЛОШКИ ЛОКАЛИТЕТ). У праисторији коришћена су и друга рудишта, пре свих Мајданпек. Бројни примерци праисторијског металног оруђа из ове области (Голубиње, Доњи Милановац, Добра, Голубац, Мироч, Мосна, Мајданпек, Бољетин, Тополница, Уровица) указују на развијено рударство и металургију током неолита и бронзаног доба. У римском периоду најважнији рудници за бакар, гвожђе и злато били су Мајданпек и Бродица. Великих рударских радова било је око Пека, на Благојевом Камену и Железнику код Мајданпека. Докази интензивне рудне активности јесу купишта остала након испирања злата у долини Шашке и Поречке реке, стари рударски радови на Благојевом Камену и у долини Пека, али и металуршке радионице (Дебели луг и КРАКУ ЛУ ЈОРДАН). Доласком немачких рудара Саса средином XIII в. почиње обнова рударске производње, која је била запустела још од античког периода. Тада је настављена и експлоатација руда у источној Србији, али ти рудници никада нису имали онај значај као рудници у другим српским областима. У Мајданпеку (у средњем веку Железник) вађена је руда бакра и гвожђа.

Након јачања аутономије Србије, на позив Милоша Обреновића, саксонски рударски стручњак барон Фон Хердер посетио је Србију 1835. и предложио мере за развој рударства. Зaslуге за отварање рудника у Мајданпеку и Поречком крају припадају и Стефану Стефановићу Тенки, председнику Совјета Србије, једном од најобразованијих и најутицајнијих људи у Србији тог времена, и Јовану Гавриловићу, тадашњем начелнику Попечитељства финансија. За првог начелника рударског

одељења у Србији постављен је Густав Бем; од 1848. начелник је био Норберт Сојка. Почетком новијег српског рударства сматра се 1848: у Милановцу се оснива Управа за рударске радове (први управник Василије Божић) и отвара рудник гвожђа у Рудној Глави.

Због многобројних проблема, од 1858. рудницима управљају страни концесионари: Французи, Енглези, Аустријанци; најдуже (око 45 година) управљало је белгијско „Безимено друштво“ (*Société anonyme des mines de cuivre*). У периоду 1903–1905. изграђена је жичара за транспорт руде од Мајданпека до Дунава дужине 17,5 км. Због ниске цене на тржишту 1908. престала је производња руде бакра. У Благојевом Камену 1933. отворен је рудник злата „Света Варвара“, са производњом од 12 кг месечно. „Сартид“ је 1937. подигао топионицу гвожђа у Мајданпеку која је радила до 1950. Након II свет. рата, рудником управља Војна комисија; крајем 1945. преузима га Дирекција за црну металургију из Београда; 1946, после национализације, прелази у државну својину, од 1947, под називом Рудник Мајданпек. Због кризе 1950-их престаје експлоатација пирита у Мајданпеку и Рудној Глави, а као потенцијална будућност за развој рудника започиње истраживање лежишта бакра. Прве резерве руде бакра у Мајданпеку утврђене су 1953. у „Јужном ревиру“ (РУДНИК БАКРА МАЈДАНПЕК). Експлоатација „Северног ревира“ почиње 1983, експлоатација цинка и олова 1990-их, а злата после 2000. Осим руде бакра и гвожђа експлоатисан је и камен на више локалитета, од којих је најзначајнији површински коп Јеленска стена.

РУДНА ГЛАВА, АРХЕОЛОШКИ ЛОКАЛИТЕТ, рудник бакра из времена винчанске културе. Смештен је у долини ШАШКЕ РЕКЕ, око 20 км југоисточно од Мајданпека, на падинама брда Окно (Чока Окну) северно од савременог НАСЕЉА *РУДНА ГЛАВА, где се од римског доба до данас, с прекидима, експлоатисала руда гвожђа. Карбонатне руде бакра, на овој локацији оруднеће од секундарног значаја, биле су циљ рударења најранијих металурга Балкана. Експлоатација је започела средином, а могуће

и током раније фазе винчанске културе (5400–4650. г. пре н. е.). То је најбоље испитани праисторијски рудник у овом делу света, који је на основу керамичког материјала недвосмислено опредељен у млађу фазу винчанске културе (градачка фаза винчанске културе). Праисторијски рудник откривен је 1968. након припреме терена за савремену експлоатацију магнетита. Том приликом пронађен је велики број отвора праисторијских окана, при чему су поједини делимично оштећени савременом механизацијом. У систематским археолошким истраживањима (1969–1979) испитано је 30 праисторијских окана, концентрисаних

Рудна Глава

у осам група, и приступне платформе, које су добрим делом биле оштећене отварањем савременог копа. Облици истражених окана показују да су праисторијски рудари експлоатисали руду пратећи рудну жицу до дубине која је била ограничена њеним димензијама, квалитетом руде и могућношћу притицања свежег ваздуха. Како није постојало никакво накнадно обликовање, канали настали вађењем руде не могу се схватити као рударска окна у правом смислу речи. Просечна дубина канала износи око 8 м, а истражени су канали дубине до 15 м. Почетак рада на праћењу жице започињао је с приступне платформе

– хоризонтално заравњеног дела терена испред изданка руде. Недовољан простор у окнима углавном није дозвољавао истовремени рад двојице или више рудара, а они су се могли мимоићи само на проширењима у делу раздвајања канала. Испражњени канали су затрпавани одбаченим материјалом са других приступних платформи и окана у раду. У окнима и испред њих прикупљен је изванредан број рударских алатки, камених и коштаних. Најчешће су остављане у групама у проширењима окана, тамо где се мењао правац или величина канала, или на самом дну окна. Оруђе су пратили и керамички налази, а највише

их је пронађено у оквиру четири оставе на неколико приступних платформи. Оставе представљају групе од по неколико целих керамичких судова типа амфора и лонаца, уз које је био понеки жртвеник (или светилка) и рударски камени бат. Рудна из Рудне Главе је вероватно коришћена у винчанској примитивној металургији у Беловодама, те и у каснијем халколитском Дуранкулаку и Варни.

РУДНА ГЛАВА, НАСЕЉЕ, у општини Мајданпек у Борском округу, сеоског је типа. Лоцирано је у долини Шашке реке и на обронцима ЛИШКОВЦА, у висинској зони 180–690 м н. в., уз магистрални пут Кучево–Мајданпек–Зајечар. Насеље разбијеног типа повезује физиономске целине Крш и Близна. Назив потиче од трагова рударства („рудна“) на подручју које се одликује специфичним купастим облицима рељефа („глава“). Рударска активност постојала је у праисторијском периоду (винчанска култура, 5000 г. пре н. е.), те је тада формирано насеље представљало седиште једног од најранијих видова експлоатисања руде бакра у југоисточној Европи. У XVIII в. насељавају га српски досељеници из Пореча, пристигли након покоља који су извршили Турци над становништвом Бање на Варошком потоку, као и досељеници из Тимока и аутохтони Власи. До 1959. насеље је било седиште општине у Поречком срезу. Рудна Глава има 1.781 становника, хетерогене етничке структуре (већински Срби, потом Власи и др.). Становништво се традиционално бави рударством и пољопривредом, посебно пчеларењем, производњом меда и гајењем лековитог биља; делом је запослено у Мајданпеку. У насељу постоје осмогодишња ОШ „Бранко Периф“, одељење Школе за основно музичко образовање „Ранко Кривић“ из Мајданпека, здравствена станица, дом културе, земљорадничка задруга, пошта, аутобуска станица, ЦРКВА *СВ. САВЕ из 1899, спортско-рекреативни комплекс, сушара „Мироч биље“. На брду Чока Огњи је АРХЕОЛОШКИ ЛОКАЛИТЕТ *РУДНА ГЛАВА. Електрификација насеља започела је изградњом мини-централе на дрва 1938/39, а савремена је извршена 1955/56. Мрежа фиксне телефоније успостављена

